नेपाल भाषाका पुस्तकहरू

१ मरतय सफू, भाग १	ले० श्री सूर्यबहादुर पिवा	।७५
२ ” ” भाग २	” ” ”	१।--
३ नेपाल भाषा खःकथं च्वयूगु लुपं	” ” ”	।४०
४ ह्रस्व-दीर्घ या मे	” ” ”	।२०
५ मुस्वाँ	” श्री धुयास्वाँ सायमी	।३६
६ मचा बाँख	” श्री मा० जगतलाल	।५०
७ जगत वर्णमाला	” ” ”	।४०
८ एंग्लो नेपाल भाषा पुण्य पाठ्य पुस्तक प्राइमर	” पुण्यरत्न बज्राचार्य	।७५
९ ए प्र्याक्टिकल ट्रान्सलेशन (एंग्लो नेपाल भाषा)	” मा० जगतलाल	।५०
१० इंग्लिश ग्रामर ” ” ”	” ” ”	१।–
११ सत्य वर्णमाला	” श्री सत्यमोहन जोशी	।५०
१२ लिधंसा प्रथम भाग	बज्राचार्य व जोशी	।८०
१३ ” द्वितीय भाग	”	१।२५
१४ पासा	धुयास्वाँ सायमी	२।५०
१५ गंकी	”	प्रेसे
१६. चिनियाम्ह किसिचा	दुर्गालाल	१।२५

न्यू ज्वाला प्रेस, त्रिलोचनघाट, वाराणसी ।

रवि शाक्य

ह्रस्व-दीर्घया म्ये

सूर्यबहादुर 'पिवाः'

पिकाक
रत्न पुस्तक भण्डार
काठमाडौं, नेपाल

पेको खुसि १०००] १०८७ [मू० ।२०

रवि शाक्य
इखाछेँ, यल

ह्रस्व-दीर्घया म्ये

थाय्-थाय् स्वयाः पानाच्वंगु ह्लायेगु भाय्यात
फछिंफक्को छता नक्सां ह्लाना ह्येमाल ॥
गुगु शब्दयागु रूप शुद्ध धाये थाकुल
थःपिं थाय्‌गु भाय् हें जक बांलाः धाये मजिल ॥
प्रमाणित, आधुनिक शुद्ध रूपयात
थःनाला आः झीसं च्वया यंकेमाल झट्ट ॥
उकिं थुगु सफूचाय् छि खःगु रूप क्यना,
शुद्ध नक्सां च्वये सयेका दिसँ स्वयाः-ब्वनाः ॥

× × ×

श्री र. पु. भं. थुगु जिगु सफूचा पिकाल,
खःथें च्वंसा थुकिइ च्वंथें च्वया यनेमाल ॥

सूर्यबहादुर 'पिवाः'
शान्ति निकुञ्ज विद्यालय
(सह-शिक्षालय), काठमाडौं ।

दुहाँ

'अ, आ, इ, उ, य, व' फुकं ह्रस्व-दीर्घ दःगु
धका सिइका कायेमाल नेपाः भाषा धाःगु ॥
'क, का, कि, कु, क्य, क्व, कँ'-या दीर्घ रूप धाःगु
'कः, काः, की, कू, क्यः, क्वः, कं' खः धका सिइके माःगु ॥

संज्ञा

आखः लोप जुउसा उगु खँगो दीर्घ च्वये,
आखः लोप मजुलसा ह्रस्व यानाछ्वये ॥
उकिं ! 'खः, गाः, ती, तू, ख्यः, क्वः*' थुपिं दीर्घ जुइ,
तर 'खँ, गा, तिं, तु' †-फुकं ह्रस्व जक च्वइ ॥१॥
'ए, ऐ,' कारयागु लिउनय आखः जुउसा लोप
उच्चारणं यानाः छुं न तये म्वाः न्हैं चिंन्ह ॥
उकिं मेस, फैस, खेँच आदि शब्दयागु
'मे, फै, खेँ' हे जक च्यःसा चाया बिया च्वंगु ॥२॥
'स, च, ज' ला लोप जुउसा 'अ, आ' लि 'य्' वइ
उकिं 'बाय्, म्हाय्, बनय्'च्वयेमाल धका खंकि ॥३॥

❀ 'य व व' निगः आखः नेपाल भाषाय् स्वर नं व्यञ्जन नं जुया च्वन ।
ए व आ धाःगा दीर्घ जक जुइ । तर 'य व व' या दीर्घ 'यः व व' खः
* ख (त) =रथ; गा (ल) खाडल; ति (ल)=कोठी; तु (ल)=चिकं
पिकायेगु तू; ख्य (ल) =चौर; क्व (ल)=बुयेगु वस्तु
† खँ = बात, गा=न्ययेगु वस्तु, ति=झोल, तु=नयेगु वस्तु

'अ' लि 'ति, थि नि, लि'† लोपं 'अ' जुइ; 'पौ' पलिं',
'उ' लि लोप जुउसा दीर्घ, 'सुखू' च्वये 'सुखुलिं' ॥४॥

उजो * शब्द मेगु भाषाय् गथे खः अथें तुं,
उथें ❀ शब्द धाःसा च्वये नेपाः शब्द थें तुं ॥
उकिं 'बल, देश, हर्षमान' शुद्ध खंके,
'बः, दे हखमां'-थुपिं नं शुद्ध ताया यंके ॥५॥

छगः सिकं अप्पो आखः दःगु शब्दयागु
न्ह्यःगु आखः आपाः यानाः ह्रस्व जक च्वयेगु ॥
अथे जुया 'इताः' उजं, च्यब, क्वत'-यागु
ह्रस्व जुल छसिकथं आखः न्ह्यनय् च्वंगु ॥
सन्धि जुयाच्वंगु शब्दयागु न्ह्यःआखःसा,
छगू शब्द जुउसां आखः लोप जुल धाःसा,
दीर्घ जुइ फुकं 'कार'; उकिं ख्वःसः, मूति,
दीर्घ जुया बिइगु जुल-'ई-ब्यः, गःतां, कःति ॥६॥

अन्तय् च्वंगु नेपाः भाषायागु आखः ब्याकं
ह्रस्व जक जुइ सिइके-'भाजु, ज्यामि' धाकों ॥७॥

---

† पी (पलि), धौ (धलि), खौ (खलि), सुखू (सुखुलि), सफू (सफुलि),
भौ (भति), थौं (थनि), पौ (पति), इत्यादि ।

* उजो=तत्सम
❀ उत्थें=तद्भव

छुं–छां आखः लोप जुउसा 'अ, आ' लिउनय् निफुति, ‡
'इ, उ, य, व, दीर्घ; 'म न' कार हिलि फुतिइ ❀ ॥
उकिं 'सिजः, पिवाः, फुकी, मनू, नां, लं' च्यः, ज्वः, ●
दीर्घ जुल अन्तय् 'नां, लं, जः, वाः, को, नू, च्यः, ज्वः' ॥८॥

क्रिया

निगः आखः यागु क्रियाय् न्ह्यःनय् च्वंगु आखः
ह्रस्व जुइ 'तोते' तोता क्रियापाखे ब्याकः ॥
"क्यले, स्वके, फ्यये, चिले, चिने" क्रियायागु
फुकं रूपय ह्रस्व च्वयेमाल न्ह्यनय् च्वंगु ॥९॥
क्रियानापं वइ बलय् न्ह्यःनय च्वनाः थिइकः
उपसर्ग जुउसा ह्रस्व; संज्ञादिसा दीर्घ ॥
उकिं 'दुकाये, क्वकाये, पिठ्छये, पोचिये, मोल्हुये
ह्रस्व–दीर्घ स्वयाः-स्वयाः जुइ सिइका काये ॥ १०
स्वंगः प्यंगः आखः दःगुलिस 'ये' बाहेक
क्रियाय् दथुइ 'इ, उ, य, व,' जुइ ह्रस्व जकं ॥
'मायेफ्वये, पुतिहाये, गोतुले, फ्ययेके
थथे क्रियाय् दथु आखः ह्रस्व जुइ सिइके ॥
मूल क्रियाय् "एकार" सदां दीर्घ जुइ
फुकं "कार" मेगु रूपय् तर ह्रस्व जुइ ॥

---

‡ अ, आ, य, व–या लिउनय् आखः लोप जुल कि वइगु चिं (:)
❀ अनुस्वार
● सिज (ल); पिवा (ल); फुकि (ज); मनु (ख); ना (म); ल (न);

"गथे, सिले, तप्यने" स उकिं दीर्घ जुल,
गइ, सिउ, तप्यं–थुकिइ ह्रस्व जुयाबिल ॥१२॥
वर्तमान क्रिया दीर्घ प्रथम, मध्यमय्,
'एकार' या न्हापा 'अ, आ, य, व' कार बलय् ॥
उकिं 'वं जा नः' 'छं जा नः' नः दीर्घ जुउवल,
'वं सफू ब्वं', 'छं जाकि क्यः',–'ब्वं, क्यः' दीर्घ जुल ॥१३॥
भूतपूर्व क्रिया दीर्घ निगुलिं हें रूपय्,
'जा नयाः वा', 'जा मनसें', दीर्घ जुल 'याः' 'सें' ॥१४॥
'गु, ह्म, सा, नि' युक्त क्रियाय् 'इ, उ' न्ह्यः मखुसा
निफुति नं व बखतय वइ सिइके पासा !
उकिं 'याःगु, ब्वह्म, क्यःसा, मनःनि, स सदा
निफुति नं नापं वइ थ्व खँ लुमंके न्हां ॥१५॥
'वये, जुये' आदि नापं मेगु ल्वाकःज्यासे
वइ बलय् न्ह्यःनय्यागु क्रिया वर्तमानय् ॥
'नःजुल, धाःवल'—थुकिइ 'नः' धाः' वर्तमानय्
'वं क्यंजुल, वं थिउवलः' 'क्यं, थिउ' वर्तमानय् ॥१६॥
'चाले, हाले, पुले' आदि क्रयायागु न्ह्यःनय्
क्रिया विशेषण नापं क्रिया जुउसा बनये
दीर्घ जुइ व न्ह्यःआखः 'मूहाले, फूचाले,'
उकिं 'मू, फू' दीर्घ यासे च्वयेमाल खने ॥१७॥
एकारान्त विशेषणं वःगु वर्तमानय्
अन्तय 'उ' तं वइ मखु, ह्रस्व जक क्यने ॥

'थ्व भ्वं सालु, थ्व ज्या थाकु, थथे जक जुइ
'सालुये, थाकुये,' क्रिया 'सालु, थाकुं' वइ ॥१८॥

विशेषण

'कु, गु, तु, पु, लु, सु' अन्तय् लाःगु विशेषण
ह्रस्व जुया बिइ, सेगु दीर्घ जुयाच्वन ॥
'थाकु, यःगु, तःपु, छ्वालु, छ्वासु, क्वातु' उकिं
तर 'तुयू, खू, तः, बांलाः' दीर्घ जुइ थुपिंव ॥ १९ ॥
दीर्घ आखः विशेषण निको वल धाःसा
न्हापांयागु ह्रस्व जुइ, लिगु दीर्घ पासा !
उकिं 'ततः,' 'चिचो धने' च्वये बलय् 'त, चि'
ह्रस्व च्वये, तर च्वये दीर्घ लिगु 'तः, ची' ॥ २० ॥
'भति, उलि, गुलि' स 'चा' वःसा 'ति, 'लि' नितां
ह्रस्व-दीर्घ नं फः जुये, दीर्घय् जोड आपाः ॥ २१ ॥
'निगू, झिगू' 'नि, झि' अर्थय् तोता फुकं थासय्
संख्यावाची आखःया न्ह्यः दीर्घ यने च्वसे ॥
उकिं 'ख्वीगू, पीगः, नीगू, नीनिगू, ख्वीप्यंगू'
च्वयेमाल दीर्घ न्ह्यःनय्, लिउनय च्वंगु नं 'गू' ॥२२॥

सर्वनाम

सर्वनाम फुकं ह्रस्व, 'झी' छगू बाहेक
'जि, छि, व, थ्व-'थुपिं फुकं जुइ ह्रस्व जक ॥

तर आखः लोप जुल धाःसा दीर्घ जुई
'छः पो, वय्कः' थन धाःसा 'पो, कः' दीर्घ जुइ॥२३॥

विदेशी शब्द

संस्कृतं व मेगु भाषां झीगु भाषाय् वःगु
शब्द उगु भाषाय् गथे खः च्वये जथें तुं ॥
उकिं 'हानि, दानो, विद्या, आर्थिक, गरीब,—
छसिकथं च्वयेमाल धकाः सिइका काव ॥
मेगु भाषां वयाच्वंगु शब्दया 'आ' कार
चिं मरुसां दीर्घ, झीगु शब्दय् चिं माः तर ॥
उकिं 'जाया जाति' अर्थय् 'जा' ह्रस्व खः सिइके
'जातिपाति' थ्व शब्दय् छिं 'जा, पा' दीर्घ खंके ॥२४॥

'ट, ठ, ड, ढ, ण'

उजो शब्दय् जक 'ट, ठ, ड, ढ, ण, श, व, ष'—
वइ, तर उथें शब्दय् 'त, थ, द, ध, न, स' ॥
उकिं दुष्ट, स्वाँठ, खण्ड, धनाढ्य, प्रवीण,
शान्ति, शेष, मातं, क्वथा, सलां'—आदि शुद्ध ॥
थथे हे तुं सल, नास्व; धुसि, सः, सतिका,
भासय * आसय्, सः-शब्दत सिइके शुद्ध धकाः ॥२५॥

* भाषा=भाय् (स); आशा=आय् (स), शय=स (ल)

'ट'

एकलौटी पटाङ्गिनी, रजौटा, पटक, गफास्टक, सफाचट, चौपट, चटक कटहर, जटा, टन्टा, चुटकी, झापट, टक, लोटा, भोट, कोट, चुरोट, कंचट, नोट, खाटा, लाटा, कट्टा, जटिल, संकट, विघटन, कट्ट, घाँटी, सापट, विकट,

'ठ'

काठमाडौं, ठीक, झूठ, कठिन, ठक्कर, ठाना, ठाल्रू, ठिङ्ग ठेक, ठकुरी, ठेटर, पृष्ठ, ठेस, ठोस, ठग, ठगाहा, बैठक, ठट्टा, सेंठ, ठाँट, ठाँडो, ठेगाना, लन्ठक, ठेकी, ठेक्का:, स्वाँठ, ठ्याँक, ठोकुवा, कर्मठ, संगठन, पाठ, श्रेष्ठ, प्रतिष्ठा, :ठहर,

'ड'

बागडोर, दण्ड, खड्ग, लडन्त, भण्डार, भण्डाफोड, झगडा, डाँक, सडक, डाक्टर, ठण्डी, डेग, गाडा, डाँडा, डकैती, कछाड, डाम, डाह, दौडधूप, दौडाहा, प्रचण्ड, डिग्री, डिठ्ठा, डर, डेरा, डुलुवा, अखाडा, ड्राइभर, डाँका, मोड, डायल, सडाका.

'ढ'

ढाकछोप, ढाँचा, ढङ्ग, ढाढस, ढपोट, ढोंगो, ढब्बू, ढाका, ढाके, ढुकुटी, ढलौट, ढाप, ढाल, ढिपी, ढुक्क, बढावा, धनाढ्य, ढुङ्ग्री, ढेप, बढी, ढ्वांग, पढाइ, ढुकढुक,

'ण'

रामायण, परिणाम, प्रणाम, चरण, ऋण, पुण्य, गुण, मणि, रावण, ग्रहण, व्याकरण, रण, प्राण, निपुण, किरण, वीणा, कण, गण, प्रण, मरण, तोरण, कर्ण, राणा, कोण, गौण, गणना, उत्तीर्ण, जीर्ण, वर्ण, श्रेणी, पाणि, प्रमाण, हरण, वितरण, जागरण, प्रेरणा, सुवर्ण, परिणत, वाणी, पूर्ण, निर्णय, कारण,

'श'

आशा, अंश, ईश, कोश, आकाश, आशीष, खुशी, चश्मा, जोशी, जोश, आशय, कोशिश, काशी, दिशा, दृश्य, देश, तमाशा, आश्चर्य, नक्शा, नशा, नाश, निशा, आदर्श, निश्चय, आवश्यक, आश्वासन, कुशल, दर्शन, पशु, प्रश्न, यश, विश्व, ईश्वर, दुश्मन, मशहूर, विशेषण, त्रिशूल, विशाल,

शत, शर्मा, शशी,शत्रु, निशाना, मुश्किल,
वंश, शक्ति, शाक्य, शाखा, पिशाच,लश्कर,
शान्ति, शाह, शिर, शिव, विशेष, शेखर,
शिष्य, शील, शुद्ध, शुभ, पोशाक, विश्वास,
शुरू, शुद्ध, शून्य, केश, शहर, श्यावास,
शेर, शैली, शोक, शोभा, शायद, शरीर,
शौख, शंका, होश, शंख, अवश्य, शिशिर,
शकुन्तला, शुक्र, लेश, प्रकाश, केशव,
कुश, शन, दशरथ, प्रशस्ति, शैशव,
उपदेश, दश, श्याम, प्रशंसा, प्रायशः,
अक्षरशः, यशोधरा, यशोदा, क्रमशः,
आशु, राशि, रश्मि, शस्त्र, प्रवेश, प्राशन,
पश्चात् , श्रम, श्वेत, श्वास, शारदा, शोधन,
पराशर, शनि, पाश, वैशाख, आश्रय,
परामर्श, वश, स्पर्श, अश्लील, संशय,
शान, शान्त, श्रद्धा, श्राद्ध, श्मशान, आश्रम,
श्रेय, श्राप, शरद्, शीर्ष, शिष्टता, शरण,
आशीर्वाद, शीला, शूर, शपथ, सन्देश,
शैतान, शंकर, आदिइ तालव्य च्वये 'श' ॥२६॥

'ष'

अभिषेक, आकर्षण, मनुष्य, भाषण,
आविष्कार,उपनिषद्,घोषणा, भीषण,

उषा, ऋषि, कृष्ण, कृशि दृष्टान्त, पुरुष,
चेष्टा, दुष्ट, द्वेष, नष्ट, कृषक, विशेष,
वर्षा, विष्णु, विष, वृष्टि, औषधि, संघर्ष,
दोष, शेष, पुष्ट, हृष्ट, परिषद्, सहर्ष,
षष्ट, सृष्टि, वर्ष, शेष, विषय, विषाद्,
षडयन्त्र, सन्तोष, हर्ष, हितैषी, आषाढ,
अभिलाषा, पुष्प, पौष, उत्कृष्ट, पीयूष,
पराकाष्ठा, अष्ट, विष्टा, मस्तिष्क, निमेष,
आदि शब्दय् 'ष' मूर्धन्य च्वयेमाला च्वन,
मेमे शब्दय् धासा 'स' हे च्वये जियाच्वन ॥ २७ ॥

'ब' व 'व'

उजो शब्द तोताः मेगु शब्दय् 'ब' व 'व' ला
उच्चारण स्वयाः च्वये नेपाः भाषा खंला ।
उकिं वर्षा, विद्या, विष, बुद्ध, बल, बोल,
वये, पाकाः, बि, बौ, बरां' शुद्ध धायातल ॥ २८ ॥

संक्षिप्त परिचय

हलन्तगु उच्चारण नेपाः भाषाय् मरु,
माआखःगु सालाः धायेगु चलन थौंकन्हय् दु ॥
नेपाः भाषा ह्रस्वमय धका खंकेमाल,
लिपा आखः लोप जुउथाय् दीर्घ दयावल ॥ २९ ॥

याज्या

१. पाःगु क्यया: खुँपुलिइ ति :—

(क) खा, खा: (ख) पा, पा: (ग) कु, कू (घ) जि, जी (ङ) ल्व, ल्वः (च) भु, भू (छ) व, वः (ज) धुँ, धुं, धू (झ) लः, लं (ञ) तु, तुँ, तुं, तू,

२. 'क, ख, त, थ, र, ल, व' आखः लोपगु झिगू खँगो बिउ। गथेकि हू: (हूत), न्हाय् (न्हास), नां (नाम)

३. व हे खँगोलय् आखः लोप जुल धाःसा मेगु हे अर्थ वइगु झिगू खँगो बिउ। गथेकि पा (=सि फायेगु हथियार) अले पाः (पाल==पालो)

४. आखः लोपगु पात धाःसा मेगुहे अर्थ वइगु झिगू खँगो बिउ। गथेकि ख्याः (ख्याक=कल्पित प्राणी;) ख्याः (ख्याल==ठट्टा)

५. 'ति, थि, नि, लि, रि' आखः लोपगु झिगू खँगो बिउ। गथेकि पौ (पति==चिट्ठी), पौ (पलि = छेँयात त्वपुया तइगु भाग)

६. उजो खँगो व उथें खँगो दःगु झिग खँगो बिउ। गथे-बल, बः

७. क्वय् च्वंगु क्रियाया रूप मजिउसा जिइकि:—

(क)च्वय् (ख) ख्वोये(ग) ब्वनी (घ) तोंकल (ङ) सेंकितिनि (च) वइ (छ) स्वै (ज) हाली (झ) होइ (ट) थोइ (ड) बीइ (ढ) बूइ (ण) ब्वी

८. आखः लोप मखुगु झिगू खँगो बिउ। गथे गा (==त्ययेगु वस्त्र विशेष)

९. उपसर्ग च्वन धाःसा मेगु हे अर्थ वइगु झिगू खँगो बिउ। गथे सफाये (स+फाये)

१०.छुपाः खः क्यँसे खँपुलिइ ल्ह्वः—

(क) हाःसा, हासा (ख) न, नः (ग) च्व, च्वः (घ) का:वा, का वा (ङ) झिगू, झीगु (च) नकि, नकिइ (छ) धा, धाः (ज) छु, छुउ